

Remissyttrande: En möjlighet till småskalig gårdsförsäljning av alkoholdrycker

Ungdomens nykterhetsförbund (UNF) har inbjudits att lämna kommentarer till En möjlighet till småskalig gårdsförsäljning av alkoholdrycker (SOU 2021:95). UNF är en organisation av ungdomar som tillsammans kämpar för en demokratisk och solidarisk värld fri från droger.

Sammanfattning

UNF avstyrker utredningens förslag.

UNF är mycket kritisk till utredningen, den är bristfällig och bygger på farliga och osäkra antaganden. Utredningen bygger i stort på ett näringslivspolitiskt perspektiv. Därför kommer utredningen till flertalet felaktiga och skadliga slutsatser. Svensk alkoholpolitik har karaktäriserats och ska karaktäriseras av ett folkhälsoperspektiv, därför borde den naturliga utgångspunkten vara på folkhälsan och inte näringsliv. När förslagen ses utifrån ett folkhälsoperspektiv blir det uppenbart varför UNF avstyrker utredningens förslag, förslaget innebär skador på den svenska folkhälsan.

UNF menar att utredningen saknar tillräckliga perspektiv på alkoholnormer, barn och unga samt den svenska alkoholmodellens legitimitet. Därför misslyckas utredningen att se flera av de skadliga effekter som förslaget innebär.

Alkoholen och monopolet

Alkoholen bidrar till omfattande skador på den enskilda människan, på familjer, på samhället och på miljön. Därför är det viktigt att samhället begränsar alkoholkonsumtionen på flera olika sätt, där tillgängligheten och exponeringen av alkohol är två av de viktigaste. Därav är det för UNF uppenbart att förslaget fundamentalt skadar den svenska alkoholrestriktiva modellen.

Utöver att av sin natur öka tillgängligheten och exponeringen av alkohol i samhället så innebär förslaget att Systembolagets roll undermineras och ifrågasätts. För att samhällsmodeller ska följas så behöver dessa uppfattas som legitima. Oavsett om förslaget juridiskt förstör det svenska detaljhandelsmonopolet på alkohol eller inte så kommer dess legitimitet att skadas. Vilket i sin tur äventyrar hela modellen.

Monopol innebär ensamrätt på att sälja en viss vara. Den så kallade gårdsförsäljningen skulle innebära att Systembolaget skulle bli av med sitt monopol. Utredningens förslag skulle innebära att Systembolaget inte längre skulle ha ensamrätt på detaljhandel med någon alkoholdryckeskategori.

Därför motsätter UNF att försäljning av alkohol får ske i någon form utanför Systembolaget

Begreppet Gårdsförsäljning

Gårdsförsäljningsbegreppet är i sig en lögn, eller misrepresentation av verkligheten. Ett begrepp lanserat av lobbyister av alkoholindustrin för att sälja en falsk bild av förslaget. Som utredningen själv pekar ut handlar det inte om försäljning på någon idyllisk gård, utan i tätorter. Bryggeriförsäljning eller industriförsäljning hade varit mer lämpliga begrepp.

Genom att använda begreppet gårdsförsäljning och föra in det i lag tar utredningen en tydlig ställning för näringslivsintressen över folkhälsointressen. Begreppet bidrar till en skadlig romantisering och normering.

UNF motsätter sig användandet av begreppet "Gårdsförsäljning" då det inte handlar om alkoholförsäljning på idylliska gårdar. Begreppet bidrar till en skadlig romantisering.

Förslagets underskattade negativa folkhälsoeffekter

Utredningen finner själv att införandet av den så kallade gårdsförsäljningen skulle påverka folkhälsan negativt. Genom att utgå ifrån ett tydligt näringslivspolitiskt fokus så lyckas utredningen tappa bort folkhälsoskadorna bland dryckesindustrins tillväxtsiffror.

Det näringslivspolitiska perspektivet är i sig skadligt och paradoxalt. Utredningen lyfter de positiva effekterna för dryckesindustrin och samhällsekonomin. Utredningens diskussion och slutsatser bygger på felaktiga premisser. Från tidigare studier vet vi att skadorna från alkohol och dryckesindustrin är omfattande på samhället. Utredningen presenterar uppgifterna på ett missvisande sätt som inte belyser realiteten att all form av alkoholindustri är nettonegativ för samhället.

Vidare menar UNF att utredningens beräkningar på folkhälsoeffekterna bygger på mycket osäkra och kortsiktiga antaganden. UNF bedömer att folkhälsoeffekterna kommer vara mer omfattande. Av historia vet vi att alkoholregler ofta uppluckras utan ändringar i lag. Samtidigt menar UNF att den kraftigt ökade tillgängligheten inte endast kommer att påverka det som utredningen tittar på, utan även en ökad illegal försäljning, inte minst till underåriga.

Därför motsätter UNF utredningens felaktiga slutsatser kring förslagets negativa folkhälsoeffekter. Skadorna är långt fler och värre än vad utredningen menar

Förslagets negativa påverkan på barn och unga

Vi vet att alkoholindustrin inte skygger sig för att marknadsföra sig mot unga och barn. I Sverige dåligt med begränsningar på hur alkoholtillverkare kan placera sin tillverkning och marknadsföring. Detta är något som kan utnyttjas om så kallad gårdsförsäljning tillåts, till att öka exponeringen av alkohol till barn. Detaljhandelsmonopolet syftar inte endast från att skydda barn och unga från att få tag på alkohol utan även för att avnormalisera alkohol. Utredningen misslyckas med att beakta förslagets effekter på alkoholnormen och ungas exponering av alkohol.

Utredningen gör den felaktiga bedömningen att så kallad gårdsförsäljning inte skulle riskera att medföra någon betydande ökning av barn och ungas exponering gentemot alkohol jämfört med i dag. Utredningen misslyckas att beakta den ökade tillgängligheten och exponeringen, men särskilt den ökade normaliseringen av alkohol i vår kultur och det ökade näringslivsintresset till att exponera barn och unga för alkohol. UNF bedömer att förslagen

kommer leda till en betydande ökning av barn och ungas exponering gentemot alkohol, samt att förslagen kommer både öka normaliseringen av alkohol bland barn och unga och öka tillgängligheten till alkohol bland underåriga.

Därför motsätter UNF den ökade exponeringen, tillgängligheten och normaliseringen av alkohol hos barn och unga.

Förslaget skulle allvarligt skada desintresseringsprincipen

Förslaget innebär ett kraftigt åsidosättande av desintresseringsprincipen.

Näringslivsintresset drivs av sin natur av ökad alkoholförsäljning. För vissa produkter är det i sig inte problematiskt. Men för hälso-, social-, och samhällsfarliga produkter som alkohol är det direkt skadligt. Näringslivsintresset blir därför i alkoholindustrins fall, av sin natur, att skada människor, familjer och samhället.

Genom att hålla borta eller åtminstone minska näringslivsintresset kan vi minska aktiv marknadsföring och försäljning och därmed minska konsumtionen.

Desintresseringsprincipen säkerställer att människans, familjens och samhällets intresse sätts först, istället för näringslivets.

Därför motsätter UNF förslagets underminering av desintresseringsprincipen

Förslaget innebär dysfunktionell tillsyn och kommer skada övrig kommunal alkoholtillsyn

Dagens alkoholtillsyn är redan kraftigt överbelastad. Inte ens ett tillsynsbesök gjordes per serveringstillstånd 2020. Kommunerna har för lite resurser för att hantera tillsynen. Det har både Länsstyrelsers och Länsnykterhetsförbundens granskningar visat. UNF gör regelbundet granskningar av folköljeförsäljning och serveringstillståndsinnehavare. Återkommande finner vi att en stor andel, ofta en majoritet, säljer alkohol till barn. I våra granskningar är det inte ovanligt att våra yngsta medlemmar, 12-13 åringar, får köpa alkohol.

Förslaget som presenteras innebär endast att alkoholtillsynen kopieras till den så kallade gårdsförsäljningen. Det riskerar att skada den redan överbelastade och underdimensionerade alkoholtillsynen i kommunerna. Samtidigt som utredningen inte gör en egen bedömning av vilken tillsynsordning som garanterar mest effektiv tillsyn och god regelefterlevnad.

Utredningen föreslår att kommunerna ska få ansvar för tillsynen. Med olika tillsynsmyndigheter som alla har ett näringslivsfrämjande intresse så finns stor risk för underbudspolitik. Där kommunerna tävlar med dålig tillsyn för att locka till sig alkoholindustrin. Vi vet från coronapandemin att kommunerna använder exempelvis tillsynsavgiften som ett politiskt verktyg för att stödja näringslivet.

Dagens alkoholtillsyn saknar goda möjligheter att kontrollera tillståndsinnehavarna. Ordningen har dåligt med möjligheter att överpröva en kommuns beslut, länsstyrelserna saknar helt möjlighet till att överpröva eller sanktionera kommunerna, vilket gör det svårt att säkerställa kommunernas efterlevnad av alkohollagen.

Förslagets begränsningar till föreläsningar och studiebesök samt den begränsade mängden kommer snabbt ifrågasättas. Reglerna blir enkla att kringgå och svåra att motivera. För att regelverket ska hålla, som är beroende av en stor del självtillsyn, krävs en stark legitimitet bland såväl allmänhet som näringsliv.

Av serveringstillståndens historia vet vi att denna typ av begränsningar snabbt uppfattas som illegitima av näringsliv och även av allmänheten. Genom serveringstillståndens historiska utveckling kan vi se att tillämpningen av lagen har ändrats avsevärt genom åren utan att faktiska lagändringar har genomförts. Därför blir utredningens antaganden om tillsyn, industrins utveckling och förslagets skadeverkningar felaktiga.

Utredningen har misslyckats att undersöka vad en effektiv tillsyn för den så kallade gårdsförsäljningen skulle kunna innefatta.

Därför motsätter UNF den negativa effekten och den dåliga tillsynen som förslagen innebär

Utredningens EU-rättsliga överväganden och möjligheten att "backa bandet"

EU rätten bedömer generellt till folkhälsans nackdel. Utredningen bygger sin bedömning på att Systembolagets monopol kvarstår. UNF delar inte den bedömningen. Om alla dryckeskategorier tillåts säljas utanför Systembolaget så försvinner Systembolagets detaljhandelsmonopol för alkohol.

Utredningens försök att försöka särskilja Systembolagets detaljhandel och den så kallade gårdsförsäljningens detaljhandel saknar grund. Om så kallad gårdsförsäljning skulle tillåtas så finns möjlighet för alkoholindustrin att öppna alkoholförsäljning i praktiken var som helst. Varför inte bredvid ett Systembolag och med lägre priser? Med endast en begränsning att du måste först få en snabb rundvandring i butiken och du får max köpa några liter. Det är svårt att försvara utredningens förslag som något annat än ett upphävande av Systembolagets monopol.

UNF saknar möjlighet att göra en juridisk bedömning av möjligheten till att "backa bandet" men noterar att andra trovärdiga organisationer finner det osannolikt. Däremot missar utredningen ett viktigt faktum i sin analys av möjligheten att "backa bandet". En av de huvudsakliga anledningarna till desintresseringsprincipen är att begränsa alkoholindustrins inflytande av politiken. Genom att tillåta så kallad gårdsförsäljning så kommer industrin att etablera just denna försäljning i hela landet.

Alkoholindustrin är rik och bedriver en aggressiv lobbyism. Redan i gårdsförsäljningsdebatten så har flera av de stora alkoholindustriföretagen bedrivit en avsevärd lobbyism. Utredningen beaktar inte industrins inflytande. Även om det vore tekniskt sätt möjligt att "backa bandet" då förslaget inte bedöms förenligt med Systembolaget så kan det vara för långt gången för politiken ska kunna hantera frågan rent politiskt. En etablerad industri, med många anställda, starka politiska band och väletablerad lobbyism i både Sverige och EU är svår att säga nej till.

Därför gör UNF bedömningen att förslaget inte är förenligt med EU-rätten och att möjligheten att "backa bandet" är begränsad